
чином пасовища ставали ріллею, а рілля – пасовищем.

Таким чином, землекористування як складова природокористування українців не було виснажливим, оскільки становило основу землеробської культури, більше того уможлиблювало біологічне виживання та соціальний розвиток. Проте найдосконалішою в цьому контексті була трипільна система землеробства. Її суть полягала в тому, що всю землю українські селяни розділяли на три приблизно рівні частини: одну відводили під пар, тобто не засівали зовсім, а використовували як пасовище («толока»), на другій («царина») сіяли озимину, а на третій («ярина») – ярові культури. Наступного року розорювали толоку, де вирощували озимі. Натомість тогорічну царину, після жнив, орали на зяб, а весною засівали її яровими культурами. Іншими словами, впродовж трьох років кожна з названих ділянок ріллі почергово змінювала функціональне призначення, що дозволяло землі відновитись. Навіть в умовах малоземелля українці вбачаючи в землі «годувальницю», дбали про її стан шляхом використання раціональної сівозміни.

Аналіз традицій природокористування у корінного населення та польських колоністів доводить значу подібність, відтак, не може розглядатись як чинник деструктивного впливу, особливо за умов переважання серед колоністів шляхти.

Подібні наслідки для природного середовища мала і поява інших етнічних груп – представників землеробських традицій.

С.Р.Новицька, к.г.н., доц.

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПОВЕРХНЕВИХ І ПІДЗЕМНИХ ВОД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ЇХ РАЙОНУВАННЯ

Рекреаційні ресурси поверхневих вод Тернопільської області представлені річками, озерами, водосховищами, які є придатними для відпочинку населення на всій своїй протяжності, або частково. Вони прикрашають ландшафт, створюють сприятливий мікроклімат, дозволяють відпочиваючим займатись водним спортом, катанням на човнах і інших моторних і безмоторних засобах, рибалкою, пляжно-

купальним відпочинком.

До рекреаційних водотоків і водойм існують певні параметри щодо кількісних і якісних показників води. Для купання, мисливства, рибальства необхідна висока якість води. Для таких видів спорту, як катання на моторних і вітрильних човнах, воднолижний спорт якість води не має особливого значення, але, оскільки ці види спорту поєднуються з купанням, то якість води також має бути високою. Тому, надзвичайно важливим лімітуючим чинником використання поверхневих вод для рекреаційних потреб є їх якісний стан, що залежить в основному від тих забруднюючих речовин, що потрапляють у воду з господарського сектора.

Для визначення якості води у відносних величинах був використаний регіональний індекс якості води. Розрахунки регіонального індексу якості води для Тернопільщини дозволили здійснити групування водних басейнів залежно від якісного стану їх вод. Загалом для області РІЯВ становить 1,086, що свідчить про незначне перевищення у водоймах нормативів ГДК і створює перспективні можливості для їх повноцінного рекреаційного використання. До регіону найменших антропогенних забруднень відносять водотоки в межах Гусятинського, Збарзького, Лановецького, Монастириського, Шумського, Підгаєцького адміністративних районів. Регіоном екологічного неблагополуччя є басейн р. Нічлава, в межах якого РІЯВ складає 1,606 (нормативи ГДК перевищені на шість порядків). Решта території області знаходиться в зоні нормативних антропогенних навантажень на водні об'єкти.

Загальна водно-екологічна ситуація є незадовільною на окремих відтинках річок, в околицях міських і сільських поселень, промислових і сільськогосподарських підприємств таких річок, як Золота Липа, Коропець, Стрипа, Серет, Гнізна, Нічлава, Тайна, Збруч, Вілія, що, безумовно, робить неможливим використання цих ділянок для рекреаційної діяльності пов'язаної з купанням.

Відпочинок населення дозволений на всіх водних об'єктах, за винятком санітарних зон, які примикають до водозаборів господарсько-питного призначення і закриті для сторонніх осіб. До закритих зон також належать частини водотоків і водойм, які

використовуються для риборозведення, і деякі водні об'єкти заповідних територій.

З метою синтезу поданої інформації, впорядкування її за певними принципами, автором проведено водно-рекреаційне районування території Тернопільської області за такими критеріями: за геоморфологічними особливостями річкових долин; за територіальним зосередженням водних ресурсів (річок, ставків, водосховищ); за якісним станом вод; за привабливістю для різних видів рекреаційної діяльності.

На основі аналізу наявних водних ресурсів і оцінки їх якісного стану запропоновано виокремити в межах Тернопільської області три водно-рекреаційні райони (ВРР) – Північний, Центральний і Південний.

Межа між Північним і Центральним ВРР умовно проходить такими населеними пунктами: с. Шумляни – смт. Козова – м. Тернопіль – м. Збараж - смт. Підволочиськ. Центральний і Південний ВРР розділяються по умовній лінії м. Монастириська – м. Бучач – м. Чортків – смт. Скала-Подільська. Від територіального поєднання та якісної характеристики водних ресурсів у значній мірі залежить і організація різноманітних функціональних форм відпочинку в межах цих районів. Північний водно-рекреаційний район охоплює північну частину області. Для нього характерна загалом сприятлива екологічна ситуація, відносно високі якісні показники води. Сприяють розвитку рекреації привабливі пейзажі, оскільки тут поєднуються ландшафти різних типів, широкі, місцями заболочені річкові долини, населені пункти винесені за межі річкових долин, схили долин – заліснені і залужені. Спостерігається висока зарегульованість стоку ставками і водосховищами (Залізцівське, Вертелківське, Плотичанське тощо). Цей район сприятливий для короткотривалого відпочинку на воді: купально-пляжного відпочинку (у зв'язку з високими якісними показниками води), любительської рекреації (рибною ловлею), спортивно-оздоровчої рекреації (вітрильного спорту, байдарочного спорту). Перспективним є розвиток лікувально-оздоровчої рекреації на базі сірководневого джерела в с. Великі Дедеркали, а також впорядкування територій водосховищ для пляжно-купального відпочинку (очищення

котловин, намівання пляжів), для спортивно-оздоровчої рекреації (відкриття човнових станцій).

Центральний водно-рекреаційний район характеризується менш сприятливим екостаном води. Річкові долини глибші і вужчі, звивисті, з крутими схилами, вкритими переважно лісово-чагарниковою рослинністю. У долинах річок знаходяться населені пункти, з якими пов'язане промислове, сільськогосподарське і комунальне забруднення водотоків, і тому якісні показники води значно нижчі, ніж в Північному ВРР. Ставки мало сприятливі для купально-пляжного відпочинку внаслідок замулення їх котловин і підвищеної каламутності води, але є привабливими для любительської рекреації (рибної ловлі). Місцевості річкових заплавлі сприяють розвитку пізнавальної і оздоровчої рекреації (долина р. Серет). У цьому ВРР добре розвинуте курортне лікування на базі гідромінеральних ресурсів, які представлені мінеральними сірководневими водами, хлоридними високомінералізованими водами, водами типу “Нафтуса” і “Друскінінкой” та хлоридно-натрієвими розсолами. Мінеральні води використовуються для лікування в санаторії “Медобори”, водогрязелікарні смт. Микулинці, санаторії “Збруч” у смт. Гусятин і інших. Зарегульованість стоку менша, порівняно з Північним ВРР. Природоохоронні об’єкти (Семиківський гідрологічний заказник, болото Скабор, карстові озерця в с. Вікно Гусятинського району) – є об’єктами пізнавальної рекреації. Річки Золота Липа, Коропець, Серет, Збруч з притоками, а також водосховища (Скородинське, Котівське, Підволочиське) – забезпечують розвиток тут короткочасної спортивно-оздоровчої і любительської рекреації. Цей район характеризується високою щільністю населення, а відповідно і високим рекреаційним попитом. У зв’язку із збільшенням кількості неорганізованих рекреантів, осіб, що надають перевагу короткотривалому відпочинку (особливо у приміських зонах Тернополя, Теробовлі, Чорткова) – зростає навантаження на прибережні зони аквальних комплексів. Тут встановлюється режим обмеженого господарського використання і охорони. Для збільшення потенційних можливостей лікувально-курортної рекреації в цьому ВРР слід провести більш детальні гідрогеологічні і

бальнеологічні дослідження запасів мінеральних вод в районі смт. Гусятин і смт. Микулинці з метою посилення інтенсивності використання сірководневих вод, вод типу “Нафтуса” і “Друскінінкай”. Задля забезпечення потреб населення у короткотривалому відпочинку і зменшення навантаження на міські і приміські водні об’єкти доцільним є більш рівномірне розміщення відпочиваючих в межах усєї рекреаційної зони. Підвищити ємність багатьох рекреаційних об’єктів можна за рахунок проведення на їх території робіт з благоустрою (очищення водойм, намивання пляжів, озеленення берегів).

Південний ВРР займає південну частину Тернопільської області і характеризується відносно невеликою кількістю ставків і водосховищ, зростає водність і глибина річок. Йому властиві найвищі показники забрудненості води. Борщівський адміністративний район відноситься до регіону екологічного неблагополуччя через екостан води р. Нічлава. Однак пейзажність, мальовничість цих територій зростає за рахунок того, що долини річок вужчають, глибшають і набирають каньйоноподібної форми, русло – звивисте, меандроване, з порогами і перекатами. Населені пункти, в основному, винесені за межі річкових долин. Долини заліснені, характеризуються виходами на поверхню гірських порід, рідкісною наскельно-степовою флорою. Ці умови є сприятливими для організації спортивно-оздоровчої рекреації (сплав на плотах, байдарках, катамаранах). Великим рекреаційним потенціалом володіють водоспади: Русилівські та Сокілецькі каскади, Червоногородський водоспад. У долині Дністра і його допливів зустрічаються виходи на поверхню мінеральних вод – сульфатних, типу “Нафтуса”, типу “Миргородська” і “Друскінінкай”, що є основою для розвитку оздоровчолікувальної рекреації (м. Заліщики, м. Борщів, с. Яргорів). На території цього ВРР виокремлені зони для масового відпочинку: околиці с. Окопи Борщівського району; долина р. Дністер між с. Губин і с. Берем’яни та в долині р. Стрипи в районі турбази “Лісова” в межах Бучацького району; околиці с. Хмелева, долина р. Джурин в околицях с. Нирків і с. Нагоряни Заліщицького району; та долина р. Дністер між р. Коропець та р. Стрипа в межах Монастириського району. Район також

сприятливий для розвитку любительських форм рекреації (рибалка) за умови покращення якості води. Тому, з метою відновлення високої якості поверхневих вод доцільно вивести з активного використання водоохоронні зони природної рослинності, провести ряд заходів, спрямованих на покращення якості води (особливо це стосується басейну р. Нічлава). Для потреб короткотривалого відпочинку слід раціональніше використовувати заплави рр. Золотої Липи, Стрипи (за умови проведення рекреаційної меліорації), і водосховища. Більш активного використання потребують гідромінеральні ресурси цього ВРР, зокрема в місцевих фізіотерапевтичних кабінетах лікарень, в санаторіях у м. Заліщики, с. Язлівець Бучацького адміністративного району. На базі сульфатних, гідрокарбонатних та хлорид них вод є перспектива створити оздоровниці і санаторії у м. Борщів, смт. Скала-Подільська, Більче-Золоте, сс. Бабинці, Залісся, Шишківці, Устя. Ці заходи посприяли б розвитку лікувально-оздоровчої рекреації. В результаті комплексного поєднання всіх видів рекреаційних ресурсів у Південному ВРР склались оптимальні умови для розвитку всіх функціональних типів рекреації – лікувально-оздоровчої, оздоровчо-спортивної, спортивно-туристської, пізнавальної, любительської.

Проведений територіальний аналіз дозволяє виявити певні диспропорції між розвитком рекреації, її водно-ресурсною базою і якісним станом вод, які найбільше помітні у Південному водно-рекреаційному районі. Адже він має найвищий рекреаційний потенціал в межах Тернопільської області за показниками комфортності клімату, мальовничістю ландшафтів, насиченістю пізнавальними об'єктами, джерелами мінеральних вод і найнижчі в області якісні показники води. Натомість Північний водно-рекреаційний район характеризується меншою водністю річок, меншою (порівняно з Південним ВРР) насиченістю пізнавальними об'єктами, однак для нього характерні найвищі показники якості води.